

Protestul ca formă de participare a societății civile la dezvoltarea Republicii Moldova

Doina BUMBU,
masterandă, Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Political protest has a long, albeit uncertain history in the repertoire of political action and the course of political development.

Some analysts have described protest as a tool used by the disenfranchised and the politically frustrated to pressure the government. In contrast, other scholars claim that contemporary protest has become an extension of conventional politics by other means, used by those who are generally active in politics. This article examines the role of protest and civic activism in the Republic of Moldova and reflects the political opportunities to engage in protest activity. People protest not because they are frustrated and excluded from politics, but because they can protest and they expect governments to respond to their actions.

REZUMAT

Protestul politic are o istorie lungă, chiar dacă nesigură, în repertoriul acțiunii politice și cursului dezvoltării politice.

Unii analiști l-au descris ca pe un instrument de protest utilizat de cei defavorizați și frustrați politic să facă presiuni asupra guvernului. În schimb, alți cercetători susțin că protestul contemporan a devenit o extensiune a politicii convenționale, prin alte mijloace, utilizate de către cei care sunt, în general, activi în politică. Acest articol examinează rolul protestului și al spiritului civic activ în Republica Moldova și reflectă oportunitățile politice de a se angaja în activități de protest. Oamenii nu protestează pentru că aceștia sunt frustrați și excluși din politică, ci pentru că ei pot protesta și se așteaptă ca guvernele să răspundă la acțiunile lor.

Odată cu instaurarea democrației, elementul central în procesul de luare a deciziilor i-a revenit cetățenilor, rolul administrației publice, în ansamblul său, fiind de a-i servi în mod egal și imparțial pe toți, nu doar o parte a lor și, cu atât mai puțin, pe unii politicieni. Cultura politică, valorile și ideologia acționează substanțial asupra activității politice a unei societăți. Modernizarea dă naștere și unei culturi politice, care pune la îndoială autoritatea și dezvoltă spiritul de autoexprimare și autodeterminare, care ar schimba clasele politice de la guvernare.

În contextul crizelor economice și politice importante, precum și al sporirii autorității parlamentelor, factori ce au favorizat mobilizarea maselor pentru apărarea intereselor personale, protestul sau mișcarea socială devin o formă de manifestare a opiniei publice.

Conform datelor de care dispune *The Global Database of Events, Language, and Tone* în ultimii 36 de ani, în întreaga lume, au avut loc peste 250 de milioane de evenimente precum proteste violente, războaie civile, revoluții și lovituri de stat.

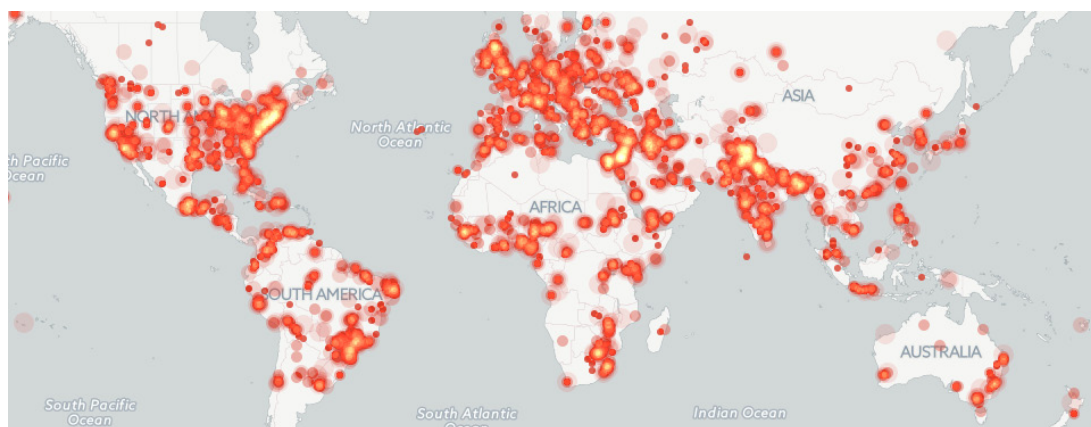

Fig. 1. Protestele globale în ultimii 36 de ani (01.1979-05.2015)./ Sursă. John Beiler.

Fr. Chazel (1997, p. 305) define te mi carea socială ca o ac iune colectivă de protest  i constatare ce urm re te să impună, variabile ca importan  , în structura socială  i/sau politică, apel nd frecvent, dar nu în mod exclusiv, la mijloace neinstituționalizate." Aproape toate defini iile mi c rilor sociale subliniază, în fond, caracterul lor colectiv, de protest sau revendicativ, fiind opera iuni de durată care urmăresc redistribuirea anumitor drepturi sociale, politice sau simbolice - într-un conflict mai mult sau mai pu in deschis cu puterea politică sau elita. [3]

 n literatura de specialitate, teoreticienii au manifestat un interes sporit fa a de condi iile ce declan eaz   i în care se produce un protest. La întrebarea de ce protestează oamenii, nu există o singură explica ie, ci de-a lungul timpului s-au conturat mai multe teorii, iar factorii care declan eaz   i determină gradul protestului r m n a fi incer i.

Teoria nemul mirilor sociale (Grievance theory) sus ine că insatisfac ia stimulează protestul. Unul dintre promotorii acestei teorii, Ted Gurr [14], sus ine în cartea sa că factorii care pot conduce la rebeliunile politice sunt: schimbările în economia na ional , ratele infla iei, deprivarea socială  i economică pe termen lung. Totodată, Megan Metzger precizează că, de i această teorie oferă o explica ie rezonabilă asupra motivele care stau la baza protestelor, ea nu expli-

că de ce în alte cazuri de nemul mire, care nu sunt pu ine la număr, nu se ac ioneaz   i nu se ajunge la un protest. [9]

O altă teorie, **cea a mobilizării resurselor**, sus ine că protestul nu e altceva dec t o „politică cu alte mijloace”. [13] Dezvoltarea socioeconomică a unei   ri creează un mediu al resurselor ce stimulează apari ia protestelor. Astfel, structurile mass-media, educa ia în masă, urbanizarea sunt factori care determină o cre tere a resurselor necesare pentru desf  urarea protestelor. Impactul vădit al tehnologiilor informa ionale face ca protestele să fie mai eficiente, prin facilitarea comunicării dintre diferi i indivizi, astfel mic or nd  ansele de vulnerabilitate în fa a opresiunilor venite din partea statului.

Receptivitatea sau vulnerabilitatea sistemului politic la protestele organizate, absen a sau prezen a represiunii, accesul protestatarilor la structurile politice conven ionale  i la organismele decizionale sunt caracteristici ale institu iilor politice, ale statului mai ales, care influen eaz  apari ia mi c rilor sociale.

Meyer vorbe te despre trei variabile care pot influen a probabilitatea ca protestul să se desf  oare:

1. Procesul politic închis sau deschis. Studiile comparative recente au demonstrat că liberalizarea încurajează apari ia protestelor în sistemele nedemocratice, în timp ce diminuarea deschiderii sistemului politic

provoacă proteste în regimurile democratice.

2. Potențialele restricții asupra protestului.

3. Eficiența/ineficiența Guvernului. Pe de o parte, cetățenii pot protesta din cauza ineficienței guvernamentale. Pe de altă parte, ei pot protesta în condițiile competenței guvernamentale, din dorința de a angaja instituții care le pot răspunde mai bine nevoilor. [11]

Revendicările noilor mișcări sociale (teoria noilor mișcări sociale) [10] urmăresc salvagardarea autonomiei personale și protejarea societății împotriva dominației din ce în ce mai apăsătoare a sistemului politico-administrativ asupra vieții de zi cu zi. Fiecare acțiune este reactivă în sensul în care protestează împotriva anumitor structuri existente, dar este și proactivă, întrucât are ca obiectiv transformarea societății în funcție de anumite valori. Participanții acestor mișcări sunt în cele mai multe cazuri exponenții „noi clase mijlocii”, alcătuite din salariați educați, angajați, mai ales în sectoare necorporatiste, care militează pentru recunoașterea unor opțiuni de alternativă. Pippa Norris definește noile mișcări, alături de rețelele transnaționale de advocacy, ca mecanisme alternative pentru activismul politic. [12]

O ultimă teorie promovează ideea **modelului alegerii raționale**, care susține că decizia de a lua parte la un protest este determinată de analiza în termeni de beneficii și costuri. Cu cât participă mai mulți indivizi, cu atât riscurile asociate participării scad, iar șansele de succes cresc. Goldstone afirma că evenimentele singulare sau crizele conduc la o schimbare de percepție și produc efectul de regrupare în jurul învingătorului. Grupurile acționează într-un moment considerat favorabil și ajung să creadă că schimbările lor pot face diferența. [8]

O societate fără probleme ar însemna o societate perfectă, însă în realitate această expresie este doar o utopie. Începând

cu proclamarea independenței și până în prezent Republica Moldova este antrenată într-un proces anevoios, complex și contradictoriu de trecere de la sistemul autoritar sovietic la un sistem de administrație publică modern și efectiv, bazat pe standardele europene și o rată înaltă de participare a societății civile în procesul decizional.

Prin prisma prevederilor constituționale, oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. [1] Ca cetățeni au dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor, iar în caz de nemulțumire în masă, atât Constituția cât și Legea privind întrunirile prevăd posibilitatea de a organiza și desfășura în mod pașnic mitinguri, demonstrații, manifestări, procesiuni sau orice alte întruniri. [2]

Stereotipurile și atitudinile tipice perioadei sovietice, când statul era omniprezent și se ocupa de toate, au rămas vii în memoria populației. Populația așteaptă ca deciziile cele mai importante să vină din partea statului, care trebuie să ofere locuri de muncă, să propună soluții pentru orice problemă la nivel local, să îmbunătățească situația economică și socială în țară, să intervină cât mai mult în economie etc.

Pentru un stat, existența anumitor probleme constituie forța motrice ce contribuie la stimularea dezvoltării durabile. Chiar dacă implică un anumit grad de stres și solicită atenție, problemele impulsionează viața politică și stimulează procesele socioeconomice. Însă problemele implică și costuri, mai ales atunci când soluțiile propuse nu corespund esenței și cauzelor problemelor. De cele mai multe ori, soluțiile propuse pentru probleme nu sunt eficiente.

Spiritul civic și dezacordul în raport cu deciziile guvernamentale se măsoară în funcție de numărul și amploarea protestelor civice. Mișcările sociale sunt o expresie a sentimentelor de teamă și insatisfacție față

de societate  i un apel pentru schimbarea  i solu ionarea problemelor.  ncercarea de a evolua societatea moldovenească din punctul de vedere al frecven ei sau succesului mi c rilor sociale este vană. Nu din cauza absen ei acestor mi c ri sociale, ci din cauza lipsei de studii dedicate acestei categorii de fenomene în Republica Moldova, dar  i a culturii politice  i juridice slab dezvoltate în r ndul cetătenilor.

Schimbarea culturii politice  i evolu ia de la o cultură politică de tip parohial, supusă tradi iilor locale, către o cultură civică este un proces îndelungat. De la independen  , p n  în prezent, Republica Moldova a fost zbuciumată de o serie de proteste, dintre care cele mai cu renume au avut loc în iarna-primăvara anului 2002, aprilie 2009  i cele mai actuale din 2015-2016.

Protestele de la Chișinău din iarna-primăvara anului 2002 au izbucnit ca urmare a deciziilor controversate ale guvernării comuniste din Republica Moldova cu privire la sprijinirea moldovenismului, limbii moldovene ti, introducerea cursului de Istorie a Moldovei, în detrimentul Istoriei Rom nilor  i includerea limbii ruse ca obiect de studiu în  coli. Ac iunile de protest au fost ini iate de un grup parlamentar. Analiz nd acest protest prin prisma teoriilor expuse mai sus, remarcăm o trezire a con tiin ei na ionale, o dorin   de schimbare a lucrurilor  i, desigur, o dovadă a maturit  ii politice. Protestele au fost sus inute  i de peste 150 de ziari ti care semnaseră o declara ie prin care s-au solidarizat cu demonstran ii, condamn nd cenzura  i manipularea informa iei, practicate de autorit  i la radioteleviziunea de stat. Însă rezultatul nu a fost unul pe măsură. Protestele au fost declarate ilegale, iar revendicările cerute nu au fost îndeplinite de către autorit  i. [7]

Unul dintre cele mai cu răsunet proteste din Republica Moldova, intens mediatizate de organisme de presă na ionale, precum  i cele interna ionale a fost cel de la 7 aprilie 2009, numit  i Revolta de la Chișinău sau

Revolu ia Tweter. Pe l ng  cauza principală a protestului – scrutinul parlamentar din 5 aprilie, incorect  i par ial liber, altă cauză era nivelul de via   scăzut. Cu venitul lunar mediu sub 250 USD și rata  omajului ridicată, Republica Moldova era considerată cea mai săracă  ar  din Europa. Guvernarea din 2001 n-a reu it să redreseze economia, iar perspectiva perpetuării situa iei timp de încă, cel pu in, patru ani era considerată  nacceptabil . [6]

Proteste de solidaritate cu manifesta ii din Chișinău au avut loc la Cimi lia, B l i, Ungheni, precum  i în alte   ri.  n România, au avut loc proteste în semn de solidaritate cu manifesta ii din Republica Moldova în ora ele Bucure ti, Iași, Timi oara, Cluj-Napoca, Bra ov, Constan a, Suceava, Gala i, Hunedoara, Valea Jiului  i altele. Manifesta ii au avut loc  i în fa a Ambasadei Republicii Moldova de la Washington, precum  i în Boston, S.U.A.  i Londra, Regatul Unit.

 n urma acestor manifesta ii, a fost înlăturată clasa guvernantă, însă schimbarea a generat o serie de păreri contradictorii, diviz nd societatea în două tabere. Pe l ng  progresele înregistrate de noua elită politică, a existat o serie de factori, precum fraudă bancară, ne n telegerile în coali ia de guvernare, care au scăzut din credibilitatea noii for e politice în fa a cetătenilor.

 n asemenea condi ii protestele din toamna anului 2015, începute pe 6 septembrie 2015 cu un miting de amploare supranumit Marea Adunare Na ional  (la primul miting au participat circa 100.000 de oameni (potrivit organizatorilor), iar la cel de a doilea, circa 40.000 de oameni (potrivit poli iei)),  i care continuă  i în prezent prin proteste non-stop cu traiul în corturi în centrul Chi in ului  i cu manifesta ii periodice de protest pa nic, reprezintă o ac iune de protest continuu în legătură cu situa ia socioeconomică din Republica Moldova contur t  în ultimii ani  i agravată de scandalul financiar-bancar din  ar  (cunoscut ca „Jaful secolului”). [8]

O importanță deosebită în formarea opiniei publice și implicarea activă a cetățeanului o au sursele media. Protestele de la Chișinău au fost reflectate și de presa internațională. Cele mai multe mijloace de informare în masă din Federația Rusă au interpretat acțiunile de protest drept o copie a Maidanului din Kiev și le-au calificat ca o dezamăgire a populației față de vectorul european al Republicii Moldova. Astfel, mai mulți experți au ajuns la concluzia că disputele social-politice din capitală sunt un instrument al presei ruse de destabilizare și manipulare a opiniei publice din Republica Moldova.

Analizând per general situația din Republica Moldova, putem concluziona că majoritatea cetățenilor sunt nemulțumiți de mersul lucrurilor, însă insuficiența maturității politice a acestora nu transformă nemulțumirea într-o reacție proactivă care ar genera schimbări. Protestele din Republica Moldova, analizate prin prisma teoriilor menționate, au fost provocate atât de nemulțumire cât și de grupurile de interese, care au reușit să mobilizeze lumea, însă nu au putut să se mențină pe poziții, până la realizarea obiectivului propus. Deoarece reprezintă o activitate neconvențională, impactul unui protest nu poate fi ușor cuantificat, fapt contrar activității politice clasice, precum participarea la scrutinele electorale sau înregistrarea ca membru de partid. Dovada activității protestelor este limitată la exemplele descriptive sau estimările pe baza datelor din evenimentele raportate de mass-media.

În raport cu alte state, unde societatea civilă este consolidată, iar protestul este o exprimare a opiniei publice la care clasa

politică se raportează, Republica Moldova rămâne codașă la acest capitol. Cu părere de rău, remarcăm că elita politică rămâne indiferentă față de cerințele societății, clăsându-se pe o treaptă superioară față de cetățenii de rând. Considerăm că această inegalitate va rămâne o problemă primordială pentru Moldova, atât timp cât societatea civilă nu se va implica activ în procesul decizional. Declanșarea spontană a protestelor, precum și cele planificate prin scoaterea forțată a populației la miting, fără promovarea și dezvoltarea unui spirit civic sănătos, conduce la rezultate incerte, opuse așteptărilor.

Cultura civică presupune existența a numeroși cetățeni competenți politic, iar pe termen mediu apariția unei culturi civice va conduce și la apariția unor politicieni mai responsabili, iar protestul va fi asociat nu doar cu o formă de participare a societății în dezvoltarea Republicii Moldova, ci și cu o reacție împotriva unor sau altor decizii politice. Implicarea în mișcările sociale, ca instrument și manifestare a democrației participative, îmbunătățește caracterul democratic și transparent al guvernării, iar prin mecanismele învățării prin acțiune sporește competențele civice ale unor categorii marginalizate, promovând, astfel, incluziunea socială în procesele politice. Protestul nu conține doar o condiție generatoare singulară, ca deprivarea sau mobilizarea resurselor, protestul este un rezultat complex al crizei, inclusiv mobilizarea resurselor, dar și contextul social. Protestul e o acțiune colectivă, cooperarea fiind rațională din punctul de vedere al grupului ca întreg, dar nu nepărat din perspectiva fiecărui participant individual.

BIBLIOGRAFIE

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
2. Legea nr. 26 din 22.02.2008 privind întrunirile. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 80 din 22.04.2008.
3. Fr. Chazel. Mișcările sociale. În: Boudon R. (ed.) *Tratat de sociologie*. București, Humanitas, 1997, pag. 307.

4. Goldstone J. A. Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory.// „Annual Review of Political Science,” no. 4, 2001, pag. 139-187.
5. <https://en.wikipedia.org/wiki/2015%E2%80%9316_protests_in_Moldova>.
6. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Protestele_de_la_Chi%C8%99in%C4%83u_din_2009>.
7. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Protestele_de_la_Chi%C8%99in%C4%83u_din_2002>.
8. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Protestele_din_Republica_Moldova_in_2015%E2%80%9316_prezent>.
9. Metzger M. Dynamics of Influence in Online Protest Networks: Evidence from the 2013 Turkish Protests./ MPSA Conference, 2014.
10. Melucci A. The new social movements: a theoretical approach. Social science information. 1980, pag. 19, 199-226.
11. Meyer D. S. Protest and political opportunities.// „Annual Review of Sociology,” 2004, pag. 30, 125-145.
12. Norris P. Democratic Phoenix: agencies, repertoires & targets of political activism. John Kennedy School of Government, 2002.
13. Olson M. The logic of collective action: public goods and the theory of groups. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1965.
14. Ted Gurr. Why men rebel? Paradigm Publishers, 2010, pag. 49-50.

Prezentat: 23 mai 2016.

E-mail: bumbudoina@gmail.com